

Vorstelijke personages
en andere geschriften

Van Hilary Mantel zijn verschenen:

Wolf Hall

Het boek Henry

Een veiliger oord

De geest geven

Acht maanden in de Gazastraat

Liefde verkennen

De moord op Margaret Thatcher

De spiegel & het licht

Vorstelijke personages en andere geschriften

Hilary Mantel (1952, Glossop) is een gelauwerd auteur. Opmerkelijk en uniek is dat ze twee keer de Man Booker Prize heeft gewonnen, voor zowel *Wolf Hall* als *Het boek Henry*. In mei 2020 bracht Meridiaan Uitgevers de Nederlandse vertaling uit van het langverwachte slotdeel van deze Cromwell-trilogie, *De spiegel & het licht*. In 2015 verleende prins Charles haar de titel Dame Commander of the British Empire.

HILARY MANTEL

Vorstelijke personages

en andere geschriften

Vertaald door Harm Damsma en Niek Miedema

MERIDIAAN
UITGEVERS

2021

Vertaler Niek Miedema ontving voor deze vertaling een
projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De vertaling van de zinsnede van T.S. Eliot op blz. 254 is van
Martinus Nijhoff.

De vertaling van de zinsnede van W.B. Yeats op blz. 278 is van
Hans van der Vegt.

Eerste druk september 2021

© Tertius Enterprises Ltd 2020

© 2021 Nederlandse vertaling Harm Damsma en Niek Miedema

Oorspronkelijke titel *Mantel Pieces. Royal Bodies and Other
Writings from the London Review of Books*

Oorspronkelijke uitgave Fourth Estate 2020

Alle stukken zijn eerder gepubliceerd in de *London Review of
Books*

Omslagontwerp Nanja Toebak

Omslagbeeld © Alasdair McLellan / Art Partner

Typografie Wim ten Brinke

Druk- en bindwerk Wilco

ISBN 978 94 93169 47 0

NUR 302

www.meridiaanuitgevers.com

 FB @meridiaanuitgevers

 Instagram @meridiaanboeken

 Twitter @MeridiaanBoeken

 LinkedIn Meridiaan Uitgevers

Inhoud

Lichaam en geest
Voorwoord door Joost de Vries 9

Inleiding
door Hilary Mantel 23

- 1988 Vrouwen die lijden
Het huwelijk in Amerika 33
- 1989 Dagboek
Een boekenkast kopen in Djedda 45
- 1991 Omzien in wrok
De memoires van John Osborne 55
- 1992 De vleesgeworden wraak van een
onaantrekkelijk meisje
In Bed with Madonna 67
- 1992 Gered door Marat
Over Théroigne de Méricourt 79
- 1992 Geef de Belgen maar de schuld
Over Christopher Marlowe 93

INHOUD

- 1994 Het verhaal van Eunice
*Gevangengenomen door de Mohawk-
indianen* 109
- 1997 Dozen vol tissues
De moord op James Bulger 123
- 1999 Notoire niet-lezers (met alle gevolgen van dien)
Over Marie Antoinette 139
- 2001 De doden zijn alomtegenwoordig
De laatste heks van Groot-Brittannië 157
- 2003 Dagboek
De kennismaking met mijn stiefvader 183
- 2004 Sommige meisjes willen afhaken
De zusterschap van het haren boetekleed 201
- 2006 Als je zijn groene ogen gezien had
De Robespierre van het volk 231
- 2008 Kostumering en konkelarij
Over Jane Boleyn 253
- 2009 De Maagd en ik
Mariaverering 273
- 2009 Hij brulde
Over Danton 289

INHOUD

- 2010 Dagboek
Een ontmoeting met de duivel 311
- 2013 Vorstelijke personages
Van Anne Boleyn tot Kate Middleton 335
- 2016 Een Tudor zijn
Over Charles Brandon 359
- 2017 Hoe kennen we haar?
De geheimen van Margaret Pole 383

Lichaam en geest

Voorwoord door Joost de Vries

Wat ik over Hilary Mantel zou willen zeggen, op de eerste plaats, is dat ze de meest vriendelijke stem heeft. Dat ze alle tijd neemt, je alles wil uitleggen. Dat als je met haar praat je bijna verrast denkt: dus dit is hoe grote schrijvers óók kunnen zijn – empathisch, bescheiden, bijna verlegen. Zozeer dat je bijna vergeet dat ze echt die grote schrijver is die ze is, totdat ze dan opeens haast in het voorbijgaan iets zegt waardoor je armharen overeind gaan staan.

In dit geval vertelt ze het na afloop van een podcast, eind 2019, nog voor *De spiegel & het licht* is verschenen, het afsluitende deel van haar Cromwell-trilogie. Vanuit het appartement van haar Nederlandse uitgeefster kijk je uit over het IJ en zie je in de verte Amsterdam-Noord liggen. Het is het einde van het jaar en de avonden lijken op hun donkerst.

Voor een documentaire moest ze terug naar het huis waarin ze haar tienerjaren doorbracht, vertelt ze. Gerald, haar man, zat naast haar in de taxi, die meerdere keren rond het huis moest cirkelen zodat de BBC-camera's de perfecte hoek konden vinden. Ze wilde niet uitstappen, het was geen huis met fijne herinneringen. 'En de laatste keer dat de taxi voorbijreed,' vertelt ze, 'keek ik omhoog, naar het raam waar vroeger mijn kamer was. En

opeens zag ik mezelf voor het raam staan.’

Ze bedoelt het niet ‘bij wijze van spreken’. Zij stond daar echt: ‘Ik als tiener. Ik keek niet omlaag, zag mezelf niet in de auto zitten. Ik staarde voor me uit door het raam.’

Ze was er nog dagen door van slag, zegt ze. Een deel van haar was daar achtergebleven. Ze voelde weer hoe het was om daar te wonen, die leeftijd te hebben, die radeloosheid van leven in een uiteengevallen gezin, zonder geld, zonder grote toekomstdromen.

Kan niet missen dat op een dag iemand promoveert op spookverschijningen in het leven en werk van Hilary Mantel. Ze duiken op in haar essays, haar memoires, haar romans. Ze zijn zo’n volkomen vanzelfsprekende aanwezigheid dat je ze als lezer vrijwel moeiteloos accepteert. Natuurlijk, denk je, aan het einde van haar grote Thomas Cromwell-trilogie, als de staatsman zijn lot tegemoet gaat, daar hebben we de geest van zijn vader, daar is de geest van zijn mentor, kardinaal Wolsey. Ze praten tegen hem, hij praat terug. Ze helpen hem de rug recht te houden, terwijl de beul hem omlaagduwt.

Er zijn geen grotere bovennatuurlijke krachten aan het werk, er is geen scheur tussen de aarde en een hierna-maals waar de geesten tussendoor glijpen. Het is eerder alsof ze altijd al deel hebben uitgemaakt van Cromwell zelf. Ze plakken in zijn aura. Bij Mantel dragen de levenden de doden met zich mee.

Je accepteert het direct – ik tenminste – als Mantel in haar essay ‘Een ontmoeting met de duivel’ beschrijft hoe ze na een zware operatie ‘zo’n man die in het circus de sterke man speelt’ aantreft op haar bed. Een sigaret kleeft op zijn lip, hij is naakt, met de huid van een bedreigde

diersoort. De verschijning irriteert haar, hij hoort daar niet te zijn, bovendien, denkt ze rationeel over het irrationele, in dit ziekenhuis mag niet gerookt worden. Omdat ze hem negeert, verdwijnt hij weer. Soms zijn we de geesten de baas.

Soms niet. Later droomt ze in haar ziekbed van de duivel. Hij is tweeëndertig, vierendertig – draagt een lams wollen trui met v-hals met een t-shirt eronder. Ze maken ruzie, hij stuurt een zwerm steekmuggen op haar af. Als ze wakker wordt ligt ze haar huid open te krabben.

De geesten hoeven niet eens per se een spirituele aanlegenschap te zijn – soms komen ze voort uit een grote psychologische behoefte die we zelf niet eens begrijpen. In haar essay over Helen Duncan – ‘De laatste heks van Groot-Brittannië’ – onderzoekt Mantel waarom Britten, halverwege de vorige eeuw, zo graag geloofden in deze vrouw die beweerde met het dodenrijk te kunnen communiceren – terwijl je toch zo door haar act heen kon prikken. Maar Mantel plaatst Duncan in haar tijd, laat zien aan welke behoefte ze voldeed: ‘Het spiritisme was een gemoedelijke, begeesterende activiteit die een bepaald soort huiselijke troost bood. Het gedijde binnen de technische bedrijfsopleidingen en de verenigingen voor filantropie en zelfontwikkeling in de industriesteden. De Eerste Wereldoorlog gaf het een boost. Onder de soldaten aan het front en de burgers thuis floreerden allerlei vormen van occult geloof. In de loopgraven, waar de mannen de dood permanent in de ogen zagen, werden toevallige gebeurtenissen zodanig opgeblazen dat ze een magische dimensie kregen. Wanneer de dood zo willekeurig toeslaat, gaat de hele notie van oorzaak en gevolg verloren.’

Mantel schreef over Duncan in 2001, haar roman *Beyond Black* zou pas in 2005 verschijnen – *Beyond Black* is een variant op het verhaal van Duncan, met een typische twist. Waar Duncans geheim was dat ze helemaal geen geesten kon zien, is het geheim van Mantels hoofdpersonage Alison Hart dat ze ze juist wel kan zien. En dat het hiernamaals een veel grimmigere plek is dan haar betalende klanten zouden willen horen.

Dat grimmige verhaal, allicht, heeft een autobiografische connotatie. Zoals andere schrijvers De Oorlog aanhalen, of hun verstoorde jeugd in een kolonie, zo staat één specifieke jeugdervaring centraal bij Mantel. Het is de rots waarop ze haar schrijverschap bouwde. Het staat centraal in haar memoires, *De geest geven*. Soms zijn er dingen waarover je niet kunt schrijven, is het zo dat je simpelweg niet de techniek hebt om uit te drukken wat je wilt zeggen, schrijft Mantel. Als je zoiets zegt, denkt de lezer vast meteen aan misbruik, maar dat is het niet. ‘Mijn ding is meer diffuus. Het houdt mijn leven in een wurggreep terwijl ik nog altijd niet weet hoe of wat het was.’

Ze was zeven en speelde in de achtertuin van haar huis in Hadfield, in Derbyshire, een klein dorpje in wat ooit het centrum van de katoenindustrie was, maar in de decennia sinds de afkalving van die industrie steeds liefden levenlozer was geworden. Ze was een hartstochtelijk gelovig kind, klassiek rooms-katholiek opgevoed, door-drenkt van ideeën over zonde en schuld. Jezus Christus was net zo echt voor haar als haar familie en dat ze hem niet kon zien deed er niet toe. Haar familie praatte veel over de doden, er gingen geruchten dat het in sommige huizen spookte, en niet op een leuke haha-lekker-engmanier. Sommige plekken moesten gemeden worden.

En dan, op haar zevende in de tuin, kijkt ze op en ziet in de verte niets – behalve ‘een trilling, een storing in de lucht. Ik voel een draaiende, traag gonzende vlag, als een zwerm vliegen, alleen zijn er geen vliegen. Er is niets te zien. Er is niets te ruiken. Er is niets te horen. Maar die beweging, die onbeschaamde verschuiving in de lucht, doet mijn maag omhoogkomen.’

Ze kan niet bewegen. Het niets komt op haar af, ‘even hoog als een kind van twee’, ze smeekt het weg te blijven, en dan opeens zit het in haar en voelt ze het ziekelijk door haar lichaam gaan. Ze proeft het bloed in haar mond.

Ze schrijft dat ze jaren later het verhaal wel eens aan mensen vertelt, op een lacherige manier, alsof het een sterk verhaal is. ‘Iets ongrijpbaars was me komen opzoeken, heeft zijn geluk beproefd; een vormloos kwaad zonder contouren dat op mij afkwam om me tot wanhoop te drijven.’ Maar als ze alleen is moet ze er helemaal niet om lachen.

Dat moment in de tuin was een breekpunt in Mantels leven. Het was een van de redenen dat ze haar geloof verloor. Kort daarop trok ene Jack Mantel in bij haar familie, de minnaar van haar moeder, een man met een aperte haat jegens het establishment, een ‘fontein van complottheorieën’. Hilary’s vader ging in een andere kamer slapen, en toen Jack en haar moeder verhuisden naar Romiley, Cheshire, vertrok hij. Hilary zag hem nooit meer terug en nam de achternaam van Jack aan, om in het nieuwe dorp de illusie hoog te houden dat haar moeder en Jack getrouwd waren. Maar Romiley was niet ver genoeg van hun oude dorp om de geruchten af te schudden. Haar moeder en zij ruzieden non-stop. Ze begon de ruzies na afloop uit te schrijven en ontdekte dat ze, als je

even het verdriet negeerde, best grappig waren.

Met Jack had ze nooit, over geen enkel onderwerp, een gesprek. Toen hij stierf kwam zijn geest haar een paar keer opzoeken, maar op een kalme, niet-bedreigende manier.

Ze trouwde jong, met geoloog Gerald McEwen. Zelf studeerde ze om jurist te worden, maar eigenlijk was ze te arm om de opleiding te kunnen betalen. Ze werkte in een warenhuis en schreef in haar vrije uren aan een roman over de Franse Revolutie – over de radicaliserende vriendengroep van Camille Desmoulins, Georges Danton en Maximilien Robespierre, die hun broederliefde in de politiek verloren en elkaar naar de guillotine stuurden. Ze documenteerde het verhaal zo nauwkeurig mogelijk, maar geen uitgever wilde het hebben. Historische fictie was uit.

Wat was wel in? Het literaire tijdschrift *GRANTA* stelde rond die tijd een ‘Best Under 40’ samen, een uitgekozen groepje schrijvers die als de toekomst van de Engelse literatuur werden gezien. Een roemruchte lijst. Graham Swift, Martin Amis, Ian McEwan, William Boyd, Salman Rushdie, Julian Barnes. Sardonische, ironische, hoogopgeleide, postmoderne schrijvers die in het leven stonden alsof de wereld van hen was en ze die wereld niets verplicht waren. Nogal een verschil met Mantel, die truien stond op te vouwen in haar warenhuis.

En ondertussen had ze pijn die ze niet kon verklaren. Ze had pijn in haar benen en moest veel overgeven. Overspannen, zeiden artsen. Depressief. Aandachtzoekij. Ga naar een psychiater. Slik antidepressiva. Ze verhuisde vanwege Gerald's werk naar Botswana, waar toen nog geen veertig kilometer aan asfalt lag. In Afrika zag ze niet één keer een geest, schreef ze, wat haar ervan over-

tuigde dat geesten een Europese aangelegenheid zijn.

Mantel sloeg zelf de medische tekstboeken erop na en pas terug in Engeland kon worden vastgesteld dat haar zelfdiagnose klopte: ze had endometriose, een uiterst pijnlijke chronische aandoening waarbij weefsel dat lijkt op de bekleding van de baarmoeder buiten de baarmoeder wordt gevonden, waar het immuunsysteem vervolgens op reageert. Het lichaam gaat in gevecht met zichzelf. Mantels haar viel uit bij bosjes, ze schoot kledingmaten omhoog. Ze kon haar kinderwens gedag zeggen en ze leerde, schrijft ze, dat je niet alleen achtervolgd kunt worden door de geesten van overledenen, maar ook door die van kinderen die nooit geboren zijn.

De diagnose was, gek genoeg, een doorbraak. Het losse een puzzel op waarmee voor haar de weg werd vrijgemaakt om te schrijven. In 1985 debuteerde ze met *Every Day Is Mother's Day*, een bejubelde sardonische komedie over een spiritist (opnieuw!) die namens de levenden met de doden communiceert. Het motto van het boek komt van Pascal, en kun je voor haar hele oeuvre zetten: 'Twee fouten: één, om alles letterlijk te nemen; twee, om alles spiritueel te nemen.'

Die doorbraak vertaalde zich naar de literatuur. Ze schreef een vervolg op haar debuut (*Vacant Possession*) en een roman over de tijd die ze met Gerald in Djedda, Saoedi-Arabië doorbracht (*Acht maanden in de Gazastraat*), maar als ze eerlijk was, zei ze in een interview met *The Paris Review*, schreef ze de contemporaine romans alleen om uitgegeven te worden, zodat ze op een dag historische fictie kon schrijven. En dat begon ze te doen, met toenemend succes – over de Franse Revolutie (*Een veiliger oord*), over een reus die in de achttiende eeuw als attractie rondreisde (*The Giant, O'Brien*) en uit-

eindelijk over de opkomst van Thomas Cromwell aan het zestiende-eeuwse hof van Henry VIII: *Wolf Hall*. Booker Prize één. *Het boek Henry*. Booker Prize twee. En als slotstuk *De spiegel & het licht* – niet Booker Prize drie, maar wel het soort recensies dat prijzen overbodig maakt: ‘Wat Tolstoj met *Oorlog en vrede* voor Rusland deed,’ schreef de recensent van *The Guardian*, ‘deed Mantel met Cromwell voor Engeland.’

Niet om *GRANTA* een hak te zetten, of kattig te doen, maar als je die lijst van ‘Best Under 40’ terugkijkt, dan zie je veel klinkende namen – maar veel namen die een kleine veertig jaar later duidelijk hun beste werk achter zich hebben. Mantel daarentegen lijkt met elke roman meer kunde te hebben, meer vrijheid, meer wijsheid, meer lezers – meer van alles.

De essays in *Vorstelijke personages* kun je lezen als gezelschapsstukken bij die romans – of als voorstudies. Mantel schrijft over Tudor-hofdames, over Franse revolutionairen en gedoemde koninginnen, over spiritisten en oplichters. Je kunt *Wolf Hall* of *Een veiliger oord* in deze essays zien ontstaan. De stukken lijken bovenal geschreven om door de historische politieke processen heen te kijken en de mens te vinden. Net als in haar geliefde Thomas Cromwell-romans zoekt Hilary Mantel in haar elegante essays over die draaikolk die de geschiedenis is, de mens – hoe de man of vrouw opgesloten in paleizen, in de schaduw van de troon, brullend op de barricades of weggestopt in ziekenhuizen, de wereld naar haar hand zet. De geschiedenis is en blijft mensenwerk – en niets menselijks blijft in het proza van Mantel onopgemerkt.

Wat Hilary Mantel nog maar eens laat zien is dat het verleden nooit afgelopen is – het zwemt met ons mee, als

een walvis, onder de oppervlakte, die ineens omhoog kan schieten en je sloep doet omslaan.

Behalve geesten is er nog een tweede thema dat steeds terugkomt: lichamen. Ze bestudeert hoe heilig verklaarde vrouwen in feite aan hongerstaking deden, hun lichaam uitmergelden om hun geloof kracht bij te zetten. Ze beschrijft hoe voor Marie Antoinette haar entree maakte 'de koninginnen van Frankrijk enkel van belang waren geweest voor de fok'. Maar met Marie Antoinette werd het uiterlijk een wapen, dat ze eerst aan het hof voor haar eigen gewin inzette tot de misogyne revolutionairen het tegen haar gebruikten.

De paradox van het gewilde en tegelijk onaanraakbare lichaam komt het mooist samen in het essay 'De Maagd en ik' (het is zo'n heerlijk stuk zoals je die vaker tegenkomt in de *London Review of Books*, Mantels vaste podium, waarbij de review interessanter is dan het boek), waarin Mantel zich buigt over de heilige Maagd Maria. Op haar katholieke meisjesschool groeide ze met haar op: Spiegel van gerechtigheid, Oorzaak van onze blijdschap, Geestelijk vat, Mystieke roos, Toren van David, Gouden huis, Ark van het verbond, Deur van de hemel en Morgenster. 'Niet een vrouw op wie ik bijster gesteld was,' merkt Mantel droogjes op. 'Ze had een goedhartige tweede moeder kunnen zijn, iemand die het voor je opnam, maar ze leek altijd samen te spannen met het gezag.'

Het probleem van de heilige Maagd, zoals Mantel dat schetst, is dat ze precies de vrouw is zoals het patriarchaat zou willen dat een vrouw is; moeder en maagd. Een fysieke onmogelijkheid, het voorbeeld dat je werd opgeroepen te volgen, wetende dat je altijd tekort zou schieten. 'Je kunt bidden wat je wilt, maar het gaat je niet luk-

ken zowel maagd als moeder te zijn, dat was een eenmalig kunstje van de godheid, een unieke kans voor het bezoedelde vrouwenlichaam om aanvaardbaar te worden voor de celibataire mannen die bepaalden of we wel of niet naar de hemel gingen.' Maria is lichaam en geest tezamen.

Ik schrijf nu 'het patriarchaat' en twijfel daar vervolgens over. Niet een woord dat Mantel zelf snel zou gebruiken, vermoed ik. Het is te plat politiek, Mantel is eerder een schrijver van menselijke inzichten dan politieke dogma's. Wat niet wegneemt dat Mantel – of ze nu over de heilige Maagd Madonna schrijft of over Madonna het popfenomeen – telkens kijkt naar welk gewicht het vrouwelijk lichaam heeft, welke betekenis het krijgt door hoe het wordt ingezet, welke verwachtingen de maatschappij heeft, hoe vrouwen erop afgerekend worden.

Zie: 'Vorstelijke personages'. Waarschijnlijk haar meest spraakmakende essay. Ze begint door een bezoek aan Buckingham Palace te beschrijven, een boekenevenement, waar de koningin acte de présence gaf. Door de menigte heen staaarde ze naar de koningin, 'zoals een kannibaal naar zijn maaltijd kijkt', en opeens keek de koningin haar aan, en het leek alsof alle andere gasten verdwenen en ze alleen met elkaar waren – en Mantel voelde zich beschaamd, omdat staren onbeleefd is: 'Ik wilde me verontschuldigen. Ik wilde zeggen: het is niets persoonlijk, ik kijk niet naar u, ik kijk naar de monarchie.'

Het essay verscheen begin 2013, sowieso een dapper moment, aangezien met het diamanten jubileum van koningin Elizabeth, de vlekkeloos verlopen Olympische Spelen en de grandeur van het huwelijk van prins William net achter de rug, Engeland in een stemming verkeerde waarin de Union Jack net iets zelfverzekerder

wapperde en het ‘God Save the Queen’ uit een net iets vollere borst werd meegezongen. Mantel beschouwde de aantrekkingskracht van Kate Middleton, die zojuist was verheven tot Catherine, hertogin van Cambridge. Kate Middleton [...] ‘leek te zijn ontworpen door een commissie en vervolgens door vakmensen in elkaar gestoken’ met een plastic glimlach en een pijnlijk smalle taille.

Toen Diana’s aanstaande huwelijk werd aangekondigd zou prins Philip hebben gezegd dat hij haar toetreden tot de koninklijke familie aanmoedigde, omdat ze ‘wat lengte in de familie zou fokken’. Waarschijnlijk was het Kates taak om wat goede manieren in de bloedlijn te fokken, schreef Mantel, want Kate ‘had geen kuren, geen eigenaardige trekjes, en er bestond geen gevaar dat ze een eigen persoonlijkheid zou ontwikkelen. Ze lijkt op maat gesneden, machinaal vervaardigd.’

Hoewel veel lezers dat wel zo interpreteerden, was het niet eens een aanval op de hertogin met de appelwange-tjes, het ging Mantel erom dat, uiteindelijk, haar persoonlijkheid er nooit toe zou doen, want ‘een vorstelijke dame is een vorstelijke vagina’. En dat is wat zo mysterieus is aan ‘royalty’, zo archaisch, een gevoel dat historici nooit helemaal zullen kunnen duiden, schreef Mantel, iets wat zich nooit helemaal zal openbaren: ‘Vorstelijke personen zijn zowel goden als beesten. Ze zijn personen, maar ook boven het persoonlijke verheven, de dragers van een stamboom. In hun meest basale vorm zijn ze fokvee, een verzameling organen.’

Van Kate is een lijn te trekken naar Anne Boleyn – samen met Cromwell Mantels grootste fictionele creatie, een personage dat leeft, denkt, ademt op de bladzijdes. Ze is net zo mysterieus als Cromwell, net zo gevaarlijk.

In zekere zin zijn ze elkaars evenknie, aangezien ze allebei ‘*made*’ zijn door omstandigheden, door het oog van de koning. Wanneer ze in *Het boek Henry* in een bootje door haar bewakers naar de Tower wordt gebracht, zegt ze tegen hem:

‘En jij, Cremuel.’ Ze leunt naar voren. ‘Ik heb je gemaakt, weet je.’

‘En hij heeft u gemaakt, mevrouw,’ snauwt Norfolk. ‘En wees ervan verzekerd dat het hem spijt.’

‘Maar mij speet het het eerst,’ zegt Anne. Ze lacht. ‘En mij spijt het het ergst.’

Ze krijgt daarmee het laatste woord van de uitwisseling – maar daar wint ze niks mee. Waar Cromwell instituten heeft en officiële functies, heeft zij alleen haar oogopslag, haar sardonische glimlach. Ze was niet knap, schreven haar tijdgenoten, waarbij haar afwezige boezem graag werd opgemerkt. Maar koning Henry smachtte naar haar, en zo te horen het halve hof ook. Dus ze wist wat ze had precies zo in te zetten als nodig was.

Een lichaam is nooit alleen een lichaam – het is net zo goed een instrument, dat op de juiste manier ingezet van groot politiek kapitaal kan zijn. Kate Middleton kon het dus slechter treffen dan met Boleyn vergeleken te worden.

Om bij het begin terug te komen:

Na afloop van de podcast blijft Mantel plakken. Om even zeker te weten of we echt alles hebben begrepen, of echt alles duidelijk was. Het is al laat op de avond en ze zegt moe te weten, maar ze straalt. Het klinkt bijna ongepast aangezien ze talloze boeken heeft verkocht, maar ze lijkt zowaar dankbaar dat we ons zo in haar verdiept hebben.

Ze is bijna zeventig, zegt ze: ‘Het is heel gek: ik ben weliswaar nog even bezig met Cromwell, want ook dit deel zal ik voor het toneel en voor de televisie bewerken, maar voor het eerst sinds 2009 hoef ik niets meer rond hem te verzinnen. Voor het eerst kan ik weer zelf een beslissing nemen.’

Hoe de vrijheid dan benut wordt is onduidelijk, voor ons als lezer. Het is aanlokkelijk haar essays in *Vorstelijke personages* te lezen, en nog eens te lezen – om te kijken of er nog ergens een kiem te ontdekken is voor wat het volgende project moet zijn.